

A magyarok hellénjei

Fél évszázaddal az után, hogy felépült a később a hivatalos pártállami keresztségben Beloianisz nevét kapó, 1953-ig azonban egyszerűen Görögfalvaként emlegetett, görög emigránsokkal „betelepített” dunántúli település 2001-ben, nagy bált is rendezve, Görög Kultúráért Alapítványt hozott létre Budapesten. Jelezve azt is: a polgárháború végeztével egykor Magyarországra menekülők itt maradt utódai vagy az olykor kétlakivá lett „görög-magyar” leszármazottai – különleges szint képviselő szereplői, alakítói, olykor exportálói is a görögbe oltott magyar kultúrának.

„Az anyaországi görögök többsége nem is tudja, hogy a megzenésített versei révén ma közkedvelt 57 éves költő, Mihalisz Ganasz az ötvenes évek elején, Magyarországon nevelkedett, s hogy a gyermekkori élményeiről szóló költeményeiben erősen jelen van az itt töltött idők emléke” – világít a történelmi kényszerek okán is alakuló görög-magyar kultúrkapcsolatok egy kevésbé ismert vonulatára Caruha Vangelio, az ELTE görög tanszékének nyugalmazott irodalomtörténésze. A professzor maga is gyermekként került jó fél évszázada Magyarországra. Ganasz verseinek zenés változatait a nemrég alakult „Görög Kultúráért Alapítvány” nyitó bálján is játszották az olyan „gyanútlan” második és harmadgenerációs ifjabból álló görög zenekarok, mint a „Pirgosz” vagy a „Zeusz Band”.

Akikkel kapcsolatban gyakran panaszoznak, hogy sokszor immár jószerével csak a turistaközhelyek szintjén ismerik őseik hazáját. Olykor azért találkozunk – a magyar kultúrába oldódott honfitársaik szakmai-művészi teljesítményével is –, így például a bált kísérő tárlaton kiállító, háborús árvaként magyar gyermekotthonban nevelkedett, ám mára a kortárs magyar festészet egyik karakteres alakjának tartott Szidu Evdoxia festményeivel.

Persze a Magyarországra került görög menekültek az 1940-es évek végén, 1950-es évek elején még nem dicsekedhettek ilyen, úgymond magas kultúrával. Már csak azért sem, mert a felnőttek zöme Görögország északi vidékéről származó földműves volt, akiknek kulturális élete – mint azt a még óvodáskorú kisgyermekként Magyarországra került szociológus, Szidiropulosz Archimédész állítja – legfeljebb a hagyományok ápolására, a görög ünnepek megtartására szorítkozott. De mint a már idézett Caruha Vangelio mondja, az itt „beiskoláztak” is – a mielőbbi hazatelepülésbe vetett remény okán – inkább szakmát tanultak, míg a pártutasításra egyetemre, főiskolára küldött kevesek is az odahaza könnyebben konvertálható orvosi, mérnöki pályát részesítették előnyben. „Csak elvétve akadt közöttük társadalomtudós, mondjuk olyan, mint Szamarasz Oresztisz vagy Babanaszisz Sztériosz, akik a katonai junta 1974-es bukásáig a közgazdaság-tudományi egyetemen tanítottak, s miután az új rendszer vezetői hazahívták őket, aktív részesei lettek a görög tudományos életnek” – folytatja Vangelio, hozzátéve, hogy ugyanakkor jómagán kívül alig akadt valaki, aki a görög irodalommal foglalkozott volna. Kivételt csak a már felnőtt fejjel magyarországi emigránssá lett író, Dimitrisz Hadzisz jelentett, aki húsz évet Magyarországon töltve, számos magyar élményt írt bele kisregényeibe.

Papadimitru Athina színésznő

Kétségtelen, a kitörés nem volt könnyű. Dzindzisz Jorgosz történész, az Országos Görög Önkormányzat elnöke, az emigráns görögség magyarul is megjelenő, „Kafeneio” című folyóiratának egyik négy évvel ezelőtti számában közzétett tanulmányában azt írja, hogy a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) számára a görög emigránsokról 1950-ben készült előterjesztés sok tekintetben eleve kijelölte a menekültek sorsát. „Új község építésével mintegy négyszáz, általában helyi anyagból felépíthető falusi lakóházban az összes mezőgazdasági dolgozót (családtagokkal együtt 1700) el kell helyezni” – egyebek között ez áll abban a dokumentumban, amelynek nyomán megszületett Görögfalva, a magyarországi emigrációból 1952-ben titkos pártküldetéssel hazatért, ám ott kivégzett Nikosz Beloianiszról elnevezett, Budapest és Dunaújváros között található „hellén” falucska.

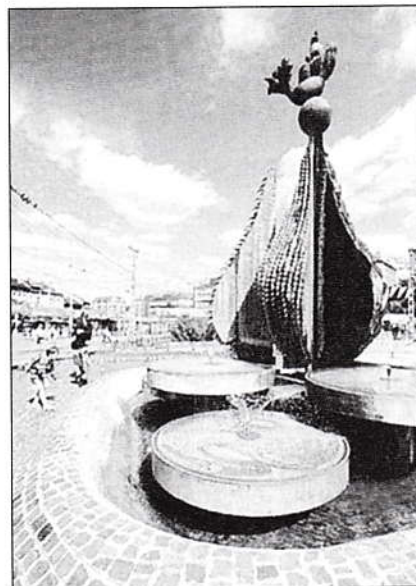
Beloianisz – amelynek 1200 mostani lakosából már csak alig háromszáz görög – és az ott folyó élet egyébiránt nem csupán a gyermekéveit ott eltöltött poétát, Ganaszt ihlette meg. Az 1986-os locarnói nemzetközi filmfesztiválon első díjas lett a „Boldog hazatérést, elvtárs, avagy Beloianisz” című film a görög emigránsok hazatelepüléséről, illetve a falu „görögtelenedéséről” szól. A Lefterisz Xanthopulosz által rendezett opus főszerepét egyébként egy ugyancsak a magyar kultúra „részévé lett” görög színésznő, a már Magyarországon született Papadimitriu Athina játssza. A görögül tökéletesen beszélő színésznőnek egyébiránt már ősei hazájában is meg-

jelent egy reneszánsz kori krétai eposzt, illetve egy Theodorakisz-szerzeményeket tartalmazó lemeze.

Az említett párt-előterjesztés természetesen szólt az ipari munkásságról is. „Az iparban dolgozók lakóhelyének biztosításáról Budapesten, lehetőleg egy-két helyen, központos elhelyezéssel kell gondoskodni, minthogy a felnőttek politikai összefogása és nevelése, illetve a gyermekek oktatása csak így biztosítható” – idéz az egykori dokumentumból Dzindzisz Jorgosz, hozzátéve, hogy Beloianniszon és a fővároson kívül az ötvenes évek szocialista nagyipari fellegváraiba, Miskolcra, Ózdra, Tatabányára és Pécsre is ekképpen telepítették honfitársaikat. Szidiropulosz Archimédesz, a már említett szociológus „Ithaka partjai, a kisebbségi lét dimenziói” című könyvének tanúsága szerint a Budapestre került görögök számára eredetileg a budai oldalon található Krisztina körüli Postapalota lett kiszemelve, ám az emigránsok ideológiai fegyelméért felelős Görög Kommunista Párt magyarországi vezetése elvetette ezt az ötletet, mondván, „a túlzott kényelem” elpuhítaná honfitársaikat, s így nem lennének alkalmasak „a katonai diktatúra elleni fegyveres harc folytatására”. A fővárosba vezényelt csaknem háromezer fős görög kolóniát így a VIII. kerületben, a Kőbányai út és a Hungária körút sarkán található Dohánygyár épületeiben helyezték el. Egész pontosan a raktárakból, üzemekből két lakószint „ráhúzásával” kialakított tömegszálláson, ahol hat-tizenkét négyzetméteres, pusztán egy vaskályhával, mosdótállal, a tüzelőraktárt az ágyak alatti elhelyezéssel megoldó szobákban, mondhatni spártai körülmények között élt egy-egy család. A dohánygyári kolónián nevelkedett Sztefanu Sztefanosz szobrász, aki – mint mondja – azért (is) lett képzőművész, mert bár már Magyarországon született, csak az általános iskolában tanult meg magyarul, s nyelvi nehézségei okán inkább rajzaival, festményeivel tudta megértetni magát társaival és tanáraival.

Külön problémát jelentett a közel két és fél ezer gyermek, akik közül majdnem ezren szüleiktől elszakítva érkeztek, és gyermekotthonokban nevelkedtek. Ma a nemzetközi szobrászvilágban Andreas Papachristosként jegyzett Papakrisztosz Andreász például 1949-ben került Hógyészre, ahol egy, az évi párthatározat alapján már működött a görög iskola. Az 1982-ben, egy államközi szerződésben biztosított lehetőséget kihasználó kétezzer honfitársához hasonlóan hazatérő művész lett azután az egyedüli görög alkotó, aki még életében önállóan kiállíthatott az egyébként csupán elhunyt klasszikusokra és legfeljebb külföldi kortársakra specializálódott athéni Nemzeti Galériában. Ám Papakrisztosz Magyarországot sem hagyta el teljesen, hiszen – mint mondja – „fél évet itt töltök, fél évet ott. Ha tele van a hócipőm bárhol, már szedelőzködöm is. Makrisz Agamemnon barátom is ezt csinálta”.

A hivatkozott jó barát egyébként igen jelentős szerepet játszott a Kádár-kori magyar képzőművészeti életben. Makrisz Agamemnon 1950-ben szintén politikai emigránsként került ugyan Magyarországra, ám ő nem határokon átszökve, hanem Párizsból, feleségével, a gobelin- és mozaikművész Makrisz Zizivel, repülő-

Makrisz Agamemnon szobrászművész díszkútja a budapesti Moszkva téren

vel érkezett. A baloldali elkötelezettségű, 1978-ban Kossuth-díjjal is jutalmazott, leginkább monumentális köztéri szobrainál, a többi mellett a „Niké” című pécsi alkotásról vagy a budai Moszkva teret ékesítő szökőkút-kompozíciójáról közismert görög szobrász, sokáig mélyen beleártotta magát a politikába is. 1956 novemberétől a rá következő év nyaráig például ő volt a képzőművészeti kormánybiztos. Ugyanakkor – mint az Kovács Péter művészettörténész az „Árgus” című történettudományi folyóiratban közzétett tanulmányában olvasható – Makrisz, legalábbis viszonylagosan, hozzájárult a bornírt szocreál irányzat egyeduralmának egyfajta leépítéséhez. Mint Kovács írja: „Az 1956-os forradalom leverése után a megtorlásokkal teljesen párhuzamosan az új hatalom igyekezett jelezni, hogy mégiscsak más, mégiscsak nyitottabb, mint az ötvenes évek Rákosi-féle rezsimje volt... A képzőművészek szervezetének kinevezett kormánybiztosa a »nemzetközi munkásmozgalom« egyik neves alakja, a görög kommunista, Makrisz Agamemnon szobrászművész lett az 1957-es Tavasz Tárlat kezdeményezője és megszervezője is. A múcsarnoki kiállítás anyagát négy különböző szemléletű zsűri – az egykori Európai Iskolásokét például a Korniss Dezső által vezetett csapat – válogathatta.”

Makrisz Agamemnon végül is, mondhatni, magyar művészként halt meg 1993-ban – görög szülőfalujában –, ám Szidiropulosz Archimédesz kutatásai alapján kiderült, sok magasan kvalifikált értelmiségi, szellemi szabadfoglalkozású sem települt haza. Talán nem véletlen, hogy a nyolcvanas évek eleje óta a magyarországi görögök számarányukhoz viszonyítva igen aktívan szervezik saját szellemi közösségüket. Ahogyan Caruha Vangelio is tapasztalta: „Az egyetemek újjörög stúdiómaina hetvenes évek második felét követően megjelentek az itt született, másod- és harmadgenerációs ifjak, mint ahogy a görög származású zenészek és a színészek többsége is ebből, a gyökereit nyilvánvántartó s identitását is őrző korosztályból kerül ki”.

Vajna Tamás